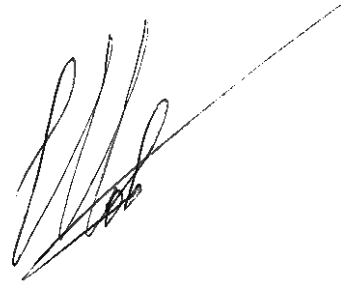

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ
ПРИВАТНОГО ПРАВА І ПІДПРИЄМНИЦТВА
ІМЕНІ АКАДЕМІКА Ф. Г. БУРЧАКА**

ШОВКОПЛЯС ГАННА МИКОЛАЇВНА

УДК 346.5:[336:330.123.6]

**ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВИЙ КОНТРОЛЬ
НА РИНКАХ НЕБАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ**

Спеціальність 12.00.04 – господарське право;
господарсько-процесуальне право

РЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

Київ – 2024

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у відділі правового забезпечення ринкової економіки Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України.

**Науковий
консультант:**

доктор юридичних наук, професор
БАКАЛІНСЬКА Ольга Олегівна,
Науково-дослідний інститут приватного права і
підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака
НАПрН України,
провідний науковий співробітник відділу правової
взаємодії бізнесу та держави

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент
НАН України, член-кореспондент НАПрН України
УСТИМЕНКО Володимир Анатолійович,
Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень
імені В. К. Макутова Національної академії наук України»,
директор

доктор юридичних наук, професор
БЕЛЯНЕВИЧ Олена Анатоліївна,
Донецький національний університет імені Василя Стуса,
професор кафедри цивільного права і процесу

доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України
ПОДЦЕРКОВНИЙ Олег Петрович,
Національний університет «Одеська юридична академія»,
завідувач кафедри господарського права і процесу

Захист відбудеться *«17» вересня 2024 р. об 11.00* годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.500.01 у Науково-дослідному інституті приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України за адресою: вул. Казимира Малевича, буд. 11, м. Київ, 03150.

Із дисертацією можна ознайомитися у Науково-дослідному інституті приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України за адресою: вул. Казимира Малевича, буд. 11, м. Київ, 03150, а також на офіційному сайті Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України (<https://ndippp.gov.ua/spetsrady/d2650001/opublikuvannya-disertacij/>).

Реферат розіслано *«09» серпня 2024 р.*

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Володимир БОБРИК

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Небанківський фінансовий сектор, який охоплює ринок капіталу, ринок страхових послуг і ринок інвестиційних послуг, є важливим елементом механізму формування фінансових ресурсів в Україні. На розвиток цих ринків істотно впливає господарсько-правовий контроль, що здійснюється відповідними органами державної влади й саморегулювними організаціями.

Збройна агресія росії негативно вплинула на економіку України як загалом, так і на сектор небанківських фінансових послуг. Із розширення й масштабування певних бізнесів учасники відповідних ринків переключилися на мобілізацію фінансових ресурсів. Сприяючи цьому, Національний банк України (далі – НБУ) і Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку України (далі – НКЦПФР) послабили низку регуляторних вимог, що вплинуло, зокрема, й на господарсько-правовий контроль на цих ринках.

Події 2022–2023 років стали своєрідною «перевіркою на міцність» фінансового сектору України й каталізатором негативного впливу на його учасників існуючих ще раніше таких факторів, як: низький рівень капіталізації фінансових установ, наявність ризиків і проблемність їх нейтралізації, невідповідність принципів діяльності фінансових установ міжнародним стандартам, недостатній рівень захисту прав інвесторів і споживачів фінансових послуг тощо.

Вказані обставини загострили потребу в реформуванні ринків небанківських фінансових послуг в Україні, що передбачає, зокрема, посилення захисту прав клієнтів (інвесторів), усунення диспропорцій їх регулювання й запровадження дієвих механізмів господарсько-правового контролю.

Проблеми господарсько-правового контролю на ринках небанківських фінансових послуг недостатньо досліджені в спеціальній літературі. Цю тему розглядали у своїх дисертаційних дослідженнях такі вчені, як: О. Ф. Андрійко, Р. Й. Бачо, О. О. Бакалінська, В. В. Беляєв, Є. П. Бондаренко, В. М. Гаращук, Т. В. Калашнікова, І. С. Каракулова, О. В. Клименко, В. П. Левченко, С. В. Науменкова, Н. В. Никитченко, В. В. Поєдинок, В. І. Полухович, Н. В. Приходько, М. І. Саєнко, О. П. Сідельник, В. П. Ходаківська, О. Р. Ящицак, В. В. Ящук та інші. Окремі проблеми господарського-правового контролю за ринками небанківських фінансових послуг висвітлені в публікаціях К. В. Масляєвої, А. І. Бондаренко, О. В. Кологойди, О. П. Лебедева, О. А. Ненади, І. С. Орехової та інших дослідників. Проте характер і масштаб самих дисфункцій з боку органів державної влади на ринках небанківських фінансових послуг України зумовлюють потребу в продовженні наукових пошуків у цій сфері.

Загальнотеоретичну основу даного дослідження, крім робіт вказаних авторів, складає також науковий доробок таких науковців як О. А. Беляневич, О. В. Безух, А. Г. Бобкова, О. М. Вінник, Б. В. Деревянко, Д. В. Задихайло, І. Ф. Коваль, В. І. Король, В. К. Мамутов, В. С. Мілаш, О. П. Подцерковний, В. В. Резнікова, В. А. Устименко, О. В. Шаповалова, В. С. Щербина та інших.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано в межах фундаментальної теми науково-дослідної роботи Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка

Ф. Г. Бурчака НАПрН України «Правове забезпечення ринкових відносин в умовах євроінтеграції» (номер державної реєстрації 0123U00002). Тему дисертації затверджено Вченою радою Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України 22 грудня 2021 р. (протокол № 12).

Мета і завдання дослідження. *Метою* дисертації є формування теоретичних і практичних засад господарсько-правового контролю на ринках небанківських фінансових послуг.

Досягнення вказаної мети зумовило необхідність вирішення таких *завдань*:

- визначити роль і значення контролю на ринках небанківських фінансових послуг як елементу системи державного регулювання;
- розкрити форми і засоби господарсько-правового контролю на ринках небанківських фінансових послуг;
- з'ясувати історію розвитку законодавства України щодо державного регулювання ринків небанківських фінансових послуг;
- обґрунтувати правову концепцію функціонування ринків небанківських фінансових послуг в Україні;
- встановити особливості державного й недержавного регулювання (саморегулювання) на ринках небанківських фінансових послуг;
- визначити систему органів державної влади, які здійснюють контроль на ринках небанківських фінансових послуг;
- виявити сучасні тенденції розвитку недержавного регулювання на ринках небанківських фінансових послуг;
- порівняти контроль на ринках фінансових послуг в Україні та країнах ЄС;
- з'ясувати роль недержавного пенсійного забезпечення в системі соціально-правового захисту в Україні;
- виокремити систему засобів контролю у сфері недержавного пенсійного забезпечення;
- виявити проблеми застосування існуючих засобів захисту прав та інтересів клієнтів небанківських фінансових послуг і запропонувати шляхи їх вирішення;
- визначити систему захисту прав клієнтів небанківських фінансових послуг.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають при здійсненні господарсько-правового контролю на ринках небанківських фінансових послуг.

Предметом дослідження є господарсько-правовий контроль на ринках небанківських фінансових послуг

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети використовувалися загальнонаукові та спеціально-наукові методи пізнання, а саме: діалектичний, системно-структурний, аналіз, синтез, порівняльно-правовий, формально-юридичний, феноменологічний і метод правового моделювання тощо. Діалектичний метод дав змогу розглянути предмет дослідження з урахуванням різних аспектів у їх єдності й суперечності, процеси безперервного розвитку відносин на ринках небанківських фінансових послуг, а також довести необхідність постійної модернізації відповідної законодавчої бази (усі розділи). Системно-структурний метод став базовою методологічною платформою дисертаційного дослідження. За його допомогою з'ясована правова сутність, характерні ознаки і складові господарсько-правового

контролю на ринках небанківських фінансових послуг. Метод аналізу застосовувався при визначенні ключових рис кожного історичного періоду розвитку і становлення державного регулювання ринків небанківських фінансових послуг (підрозділи 2.1, 2.2). Порівняльно-правовий метод став у нагоді при встановленні схожих і відмінних рис різних періодів виникнення ринків фінансових послуг, з'ясуванні особливостей законодавчого регулювання відносин на ринках фінансових послуг у зарубіжних країнах і встановленні найефективніших правових засобів, що можуть бути запроваджені в Україні (підрозділи 2.1, 3.1, 3.2). Завдяки формально-юридичному методу надано тлумачення актам законодавства, що регулюють діяльність небанківських фінансових установ, і виявлені їх недоліки (підрозділи 3.1, 4.1, 4.2). Метод правового моделювання дозволив надати окремі пропозиції з вдосконалення чинного законодавства щодо державного контролю на ринках небанківських фінансових послуг України (розділи 3, 4). За допомогою феноменологічного методу проведено поділ регулювання ринків небанківських фінансових послуг на низку процесів, які послідовно і паралельно протікають в часі та просторі, що дозволило розкрити його складний характер і визначити напрями його модернізації (підрозділ 2.2, розділи 3 і 4).

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є одним з перших теоретико-правових досліджень господарсько-правового контролю на ринках небанківських фінансових послуг. У дисертації запропоновано модель систематизації й уніфікації законодавства, що регулює господарсько-правовий контроль на ринках небанківських фінансових послуг, і сформовано авторську систему їх функціонування.

Основні результати роботи, що мають наукову новизну і виносяться на захист, конкретизуються в таких положеннях.

Вперше:

1) визначено, що господарсько-правовий контроль на ринках небанківських фінансових послуг є багатозначним явищем, оскільки його можна розглядати в таких аспектах: а) як елемент системи господарсько-правового регулювання; б) як сукупність відносин; в) як вид діяльності; г) як систему засобів;

2) запропоновано визначити поняття «державний контроль за господарською діяльністю у сфері фінансових послуг» як врегульовану законодавством діяльність уповноважених органів державної влади, що здійснюється у чітко визначених межах у формі ревізій, перевірок, аудиту й фінансового моніторингу й за допомогою таких засобів як реєстрація, ліцензування й нагляд, а також застосування відповідних заходів впливу з метою забезпечення правильного й ефективного виконання суб'єктами господарювання своїх функцій;

3) державний нагляд за господарською діяльністю у сфері фінансових послуг, що є складовою державного контролю за господарською діяльністю у цій сфері, визначено як систему заходів, що здійснюється органами державної влади шляхом перевірки додержання суб'єктами господарювання встановлених законодавством критеріїв і нормативів щодо: а) ліквідності; б) капіталу; в) платоспроможності; г) прибутковості; д) якості активів; е) ризиковості операцій;

4) доведено, що господарсько-правовий контроль на ринках небанківських фінансових послуг (як сукупність відносин) є правовідносинами, що виникають між суб'єктами організаційно-господарських повноважень (зокрема, компетентними

органами державного регулювання, саморегульованими організаціями) і суб'єктами господарювання при здійсненні останніми діяльності на ринках небанківських фінансових послуг задля забезпечення правильного й ефективного виконання суб'єктами господарювання функцій у чітко визначених межах і відповідно до норм чинного законодавства;

5) обґрунтована подвійна публічно-приватна правова природа господарсько-правового контролю на ринках небанківських фінансових послуг: публічно-правова складова проявляється в здійсненні контролю органами державної влади, а приватноправова – у здійсненні контролю в порядку саморегулювання;

6) встановлено, що контроль на ринках небанківських фінансових послуг є засобом координації державного регулювання, співрегулювання та саморегулювання цих ринків, оскільки в сучасних умовах лише за рахунок державного регулювання неможливо забезпечити належний рівень захисту прав і законних інтересів учасників ринку, дотримання ними умов ведення відповідного бізнесу, а також досягнення мети і виконання завдань соціально-економічного регулювання;

7) запропонована авторська модель господарсько-правового регулювання ринків небанківських фінансових послуг, до складу якої входять: а) нормативно-правове регулювання; б) система органів державної влади, що здійснюють контроль за діяльністю осіб на ринку небанківських фінансових послуг; в) співрегулювання; г) саморегулювання; д) заходи впливу на порушників;

8) визначено поняття «контроль у сфері недержавного пенсійного забезпечення» – це система засобів, що застосовують уповноважені органи державної влади та інші учасники недержавного пенсійного забезпечення з метою захисту грошових коштів вкладників недержавних пенсійних фондів (далі – НПФ), збереження сталості й прогнозованості накопичених коштів, запобігання настанню неплатоспроможності НПФ й осіб, які забезпечують їх діяльність, шляхом оцінки ризиків та встановлення кількісних обмежень їх діяльності;

9) віднесено до складових системи захисту прав учасників недержавного пенсійного забезпечення: а) господарсько-правовий контроль за їх поточною діяльністю; б) створення Фонду гарантування вкладів фізичних осіб у НПФ; в) посилення відповідальності членів рад НПФ стосовно напрямів залучення коштів вкладників; г) запровадження в НПФ системи управління ризиками на основі оцінки ризиків; д) запровадження системи компенсації вкладених коштів інвесторам у разі настання ризикових випадків; е) створення інституту омбудсмена на ринку небанківських фінансових послуг.

Удосконалено:

10) поділ господарсько-правового контролю на ринках небанківських фінансових послуг за сферою його здійснення на: а) внутрішній, засобами якого є бухгалтерський облік, внутрішній аудит, оцінка рівня ризику небанківських фінансових установ, комплаєнс контроль; б) зовнішній, до засобів якого належать ревізія, перевірка, аудит, фінансовий моніторинг, державна реєстрація небанківських фінансових установ, ліцензування їх діяльності й надання їм інших дозволів, нагляд за їх діяльністю, вжиття до них заходів впливу, спрямованих на припинення правопорушення, ліквідацію його наслідків і притягнення до відповідальності;

11) зміст основних завдань господарсько-правового контролю на ринках небанківських фінансових послуг, до яких слід віднести: а) сприяння й забезпечення

здійснення ефективної господарської діяльності небанківських фінансових установ; б) запобігання й виявлення правопорушень на відповідних ринках; в) забезпечення належного обсягу звітності й надання інформації небанківськими фінансовими установами; г) захист прав інвесторів і споживачів небанківських фінансових послуг; д) мінімізацію й нейтралізацію ризиків; е) забезпечення прозорості фінансових послуг;

12) пропозицію щодо розширення інституційної системи державного контролю на ринку небанківських фінансових послуг, яку наразі утворюють НБУ та НКЦПФР, шляхом утворення Національної комісії з контролю на ринку небанківських фінансових послуг як органу ліцензування відповідної діяльності, до компетенції якого буде також віднесено встановлення обов'язкових критеріїв і нормативів достатності капіталу, платоспроможності, ліквідності, прибутковості, якості активів і ризиковості операцій небанківських фінансових установ, прийняття за погодженням з НБУ рішення про ліквідацію небанківських фінансових установ;

13) визначення поняття «державне регулювання ринків фінансових послуг» як заснованого на принципах господарського правопорядку системи форм, методів державного впливу на їх учасників задля впорядкування їх господарської діяльності та задоволення соціально-економічних потреб клієнтів фінансових послуг;

14) положення про те, що саморегулювання на ринках небанківських фінансових послуг опосередковує діяльність професійних учасників цих ринків і державних органів влади, що здійснюється з метою захисту прав та інтересів як цих учасників, так і клієнтів шляхом: а) нагляду за достатністю капіталу небанківських фінансових установ; б) виявлення порушень і недоліків у діяльності відповідних суб'єктів господарювання; в) ініціювання вжиття заходів впливу до суб'єктів, які є членами відповідних об'єднань небанківських фінансових установ і саморегулювних організацій; г) встановлення механізму вирішення спорів між небанківськими фінансовими установами і учасниками відповідного ринку;

15) розуміння того, що основними особливостями недержавного пенсійного забезпечення як окремої форми інвестиційної діяльності в Україні є: а) його здійснення як з метою досягнення соціального ефекту, так і для інвестування в реальну економіку; б) ризиковий характер; в) законодавчо обмежені напрями інвестування пенсійних активів; г) залучення компанії з управління активами;

16) визначення поняття «пруденційний нагляд» як відповідного засобу контролю за діяльністю небанківських фінансових установ, що реалізується спеціально уповноваженим органом шляхом встановлення вимог до їх звітності, проведення моніторингу їх діяльності й реагування на виявлені правопорушення з метою захисту прав клієнтів небанківських фінансових послуг і забезпечення стабільного й належного функціонування відповідного ринку;

17) пропозицію щодо запровадження інституту омбудсмена на ринках небанківських фінансових послуг як постійно діючого незалежного консультативно-дорадчого органу при органі ліцензування, до основних завдань якого буде віднесено розгляд скарг споживачів небанківських фінансових послуг на порушення їх прав та інтересів небанківськими фінансовими установами і надання рекомендацій щодо їх вирішення у позасудовий спосіб.

Набули подальшого розвитку:

18) положення про те, що основними напрямами удосконалення господарсько-

правового контролю на ринках небанківських фінансових послуг слід вважати: а) збалансування дій органів державної влади та саморегулювальних організацій на засадах справедливості, розумності та добросовісності; б) модернізацію відповідної нормативно-правової бази; в) запровадження його інформаційного забезпечення із застосуванням сучасних інформаційних технологій;

19) пропозиція щодо адаптації законодавства України стосовно ринків небанківських фінансових послуг до *Acquis communautaire* в частині, що стосується: а) запровадження обов'язкових вимог до рівня ділової репутації й досвіду керівників небанківських фінансових установ; б) зниження бар'єру для входу на ринок небанківських фінансових послуг; в) спрощення процедури виходу/виведення небанківських фінансових установ з відповідного ринку; г) забезпечення прозорості та відкритості ринку небанківських фінансових послуг; д) встановлення додаткових вимог до управління ризиками учасників ринків небанківських фінансових послуг.

Практичне застосування очікуваних результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані: у науково-дослідницькій сфері – при подальших дослідженнях державного регулювання й контролю на ринках фінансових послуг України; у правотворчій діяльності – для вдосконалення національного законодавства щодо небанківських фінансових послуг; у навчальному процесі – під час викладання навчальних курсів «Ринок фінансових послуг України» і підготовки навчальної та навчально-методичної літератури (підручників, посібників, методичних рекомендацій); у правозастосовній діяльності – для впорядкування небанківських фінансових операцій і небанківських фінансових послуг.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є науковим дослідженням, виконаним авторкою самостійно, не містить ідей або розробок, що належать співавторам, спільно з якими здобувачка опублікувала наукові праці. Усі наукові положення, що винесено на захист, отримані автором особисто. У співавторстві авторкою опубліковано:

статті:

Yazliuk B., Hulei A., Brukhanskyi R., Shovkopliias H., Shvydka T. Basic principles of financial markets regulation and legal aspects of the legislative requirements (2018), в якій особисто були розкриті засоби державного регулювання на ринку небанківських фінансових послуг;

Shovkopliias H., Dmytryk O., Mazur T. Protecting the rights and interests of consumers of non-banking financial services: is an alternative court possible? (2022), в якій особисто було обґрунтовано доцільність запровадження інституції омбудсмена на ринку небанківських фінансових послуг;

Shovkopliias H., Shvydka T., Davydiuk O., Klierini H., Sharenko M. Development of directions for modernizing means of technology transfer financing at the account of the non-banking financial market under martial law. The example of Ukraine (2022), в якій особисто авторкою були охарактеризовані засоби регулювання та фінансування технологій на ринку фінансових послуг;

Davydiuk O., Duiunova T., Shovkopliias H., Sivash O., Hlushchenko S., Lisohorova K., Maryniv I. Direction for improving the international legal regulation of the support program for the transfer of innovations and technologies «Horizon Europe» (2023), в якій особисто авторкою були визначені напрями фінансової підтримки інновацій;

Davydiuk O., Shvydka T., Shovkopliias H., Senyk Y., Toporkova M. Directions for

improving the system of guarantees for participants in technology transfer (2023), в якій особисто авторкою були розкриті окремі гарантії учасників ринку трансферу технологій;

тезах доповідей на наукових заходах:

Шовкопляс Г. М., Глібко С. В. Компенсаційні схеми захисту прав інвесторів у ЄС та їх впровадження в Україні (2015), внесок авторки до яких полягає в розкритті окремих компенсаційних схем захисту прав споживачів небанківських фінансових послуг;

Шовкопляс Г. М., Демчук А. І. Реформування небанківського фінансового сектору України: проблеми і перспективи (2019), внесок авторки до яких полягає в розкритті правового статусу новоствореного державного регулятора на ринку небанківських фінансових послуг;

Шовкопляс Г. М., Шевченко О. О. Проблеми і перспективи розвитку страхового ринку України (2019), внесок авторки до яких полягає в розкритті окремих нових нормативів для страхових компаній;

Шовкопляс Г. М., Бас К. В. Здійснення макропруденційної фінансової політики за небанківськими фінансовими установами (2019), внесок авторки до яких полягає в розкритті сутності пруденційного нагляду на ринку небанківських фінансових послуг;

Шовкопляс Г. М., Кравцова Є. О. Ризик-орієнтований пруденційний нагляд за кредитними спілками та іншими кредитними установами: тези доповіді (2019), внесок авторки до яких полягає в розкритті елементів пруденційного нагляду.

Апробація матеріалів дисертації. Дисертаційна робота виконана й обговорена на засіданні відділу правового забезпечення ринкової економіки Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України. Окремі положення роботи доповідалися авторкою на таких наукових заходах: III Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції «Правові проблеми взаємодії держави і бізнесу» (м. Луганськ, 26–30 листопада 2012 р.), Міжнародній науковій конференції молодих учених та здобувачів «Юридична осінь» (м. Харків, 14 листопада 2013 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Права та свободи людини і громадянина: механізм їх реалізації та захисту різними галузями права» (м. Братислава (Словацька Республіка), 19–20 вересня 2014 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Міжнародне та національне законодавство: способи удосконалення» (м. Дніпропетровськ, 3–4 квітня 2015 р.), круглому столі «Адаптація до права ЄС правового регулювання економіки України в сучасних умовах» (м. Харків, 26 травня 2015 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Правове забезпечення розвитку інноваційної системи в умовах глобалізації» (м. Харків, 11 грудня 2015 р.), науково-практичному круглому столі «Правові питання трансформації інформаційного суспільства в суспільство знань як основи інноваційного розвитку України» (м. Київ, 27 квітня 2016 р.), II Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Правове забезпечення розвитку національних інноваційних систем в умовах глобалізації» (м. Харків, 14 листопада 2016 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції «25 років господарській юрисдикції в Україні: досвід та перспективи» (м. Харків, 20 травня 2016 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Шляхи вдосконалення нормативно-правової бази України як основи сталого розвитку суспільства» (м. Харків, 1–2

вересня 2017 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Децентралізація публічного адміністрування в умовах інтеграції України до Європейської спільноти: проблеми та перспективи» (м. Сєверодонецьк, 6–7 жовтня 2017 р.), круглому столі «Економіко-правові проблеми розвитку та сприяння господарській діяльності в сучасних умовах» (м. Харків, 25 травня 2018), Інтернет-конференції «Сучасні проблеми розвитку права та економіки в інноваційному суспільстві» (м. Харків, 26 лютого 2019 р.), круглому столі «Завдання господарсько-правової політики держави в умовах четвертої промислової революції» (м. Харків, 20 березня 2019 р.), круглому столі «Регіональні інноваційні ініціативи: завдання та шляхи вирішення» (м. Харків, 5 квітня 2019 р.), II Інтернет-конференції «Сучасні проблеми розвитку права та економіки в інноваційному суспільстві» (м. Харків, 29 листопада 2019 р.), круглому столі «Теоретичні та практичні проблеми земельної реформи в Україні» (м. Харків, 15 листопада 2019 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні проблеми розвитку права та економіки в інноваційному суспільстві» (м. Велико Тирново – Харків, 20 березня 2020 р.), всеукраїнській науково-практичній конференції «Взаємодія норм міжнародного і наукового права крізь призму процесів глобалізації та інтеграції» (м. Сєверодонецьк, 23 жовтня 2020 р.), Інтернет-конференції «Сучасні проблеми права та інноваційної економіки» (м. Харків, 26 березня 2021 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток державності та права в Україні: реалії та перспективи» (м. Львів, 17–18 вересня 2021 р.), IV International scientific and practical conference «Modern scientific research: achievements, innovations and development prospects» (Berlin (Germany), September 25–27, 2021), Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання та проблеми правового регулювання суспільних відносин» (м. Дніпро, 4–5 березня 2022 р.); II Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Global Society in Formation of New Security System and World Order» (м. Дніпро 27-28 липня 2023 р.); V Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Integration of Education, Science and Business in Modern Environment: Summer Debates» (м. Дніпро, 3-4 серпня 2023 р.), XII Науковій практичній конференції «Наукові підсумки» (м. Харків, 20 грудня 2023 р.).

Публікації. За результатами дослідження опубліковано 24 наукові праці: 22 наукові статті у фахових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України, з яких 5 у виданнях категорії «А» і 17 у виданнях категорії «Б», і 2 статті у наукових періодичних виданнях інших держав. Крім того, наукові результати дисертації оприлюднено у 27 тезах доповідей на наукових заходах, а також у визначеннях термінів «договір підряду на капітальне будівництво», «пруденційний нагляд», «сертифікат фонду операцій з нерухомістю», «фонд операцій з нерухомістю», «фонд фінансування будівництва» у томі 15 «Господарське право» Великої української юридичної енциклопедії (в 20 томах).

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, 4 розділів, що містять 11 підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатку. Загальний обсяг роботи становить 402 сторінок. Список використаних джерел, що складається із 290 найменувань, викладений на 32 сторінках. Додаток розміщений на 10 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми, мету, завдання, предмет і об'єкт дослідження, охарактеризовано використані методи наукового пізнання, висвітлено наукову новизну, практичне значення отриманих результатів, охарактеризовано особистий внесок авторки в працях, виконаних у співавторстві, наведено відомості про апробацію матеріалів дисертації, анонсовано структуру дисертації та зазначено її загальний обсяг.

Розділ перший «Теоретико-правові засади господарсько-правового контролю на ринках небанківських фінансових послуг» містить 3 підрозділи, у яких розглянуто сутність і теоретико-правові засади господарсько-правового контролю на ринках небанківських фінансових послуг.

Підрозділ 1.1 «Теоретичні основи контролю як складової господарсько-правового регулювання на ринках небанківських фінансових послуг» присвячено визначенню сутності контролю на ринках небанківських фінансових послуг. Розкрита класифікація ринку фінансових послуг на ринки банківських і небанківських фінансових послуг.

Детально розглянуто поняття «державне регулювання на ринку фінансових послуг», сформульовано його авторське визначення. Акцентовано увагу на системності державного регулювання на ринку фінансових послуг, складовими якого виступають засоби і форми. Констатовано, що державне регулювання разом із саморегулюванням і співрегулюванням є складовими господарсько-правового регулювання на ринках небанківських фінансових послуг.

У *підрозділі 1.2 «Засоби та форми господарсько-правового контролю на ринках небанківських фінансових послуг»* визначені й проаналізовані елементи господарсько-правового контролю на ринках небанківських фінансових послуг.

Дисертанткою сформульоване авторське визначення поняття «господарсько-правовий контроль на ринках небанківських фінансових послуг». На підставі аналізу наукових концепцій щодо сутності господарсько-правового контролю проведено його поділ за сферою здійснення на внутрішній та зовнішній.

Зроблено висновок, що нагляд на ринку небанківських фінансових послуг є одним із засобів господарсько-правового контролю з огляду на таке. По-перше, нагляд здійснюється за додержання небанківськими фінансовими установами встановлених критеріїв і нормативів щодо ліквідності, капіталу і платоспроможності, прибутковості, правилами надання відповідних послуг, якістю активів та ризиковості операцій. По-друге, контроль здійснюється постійно, а нагляд періодично. По-третє, слід розмежовувати органи контролю й органи нагляду за їх повноваженнями, адже перші наділені вузькими інспекційними повноваженнями, а органи контролю мають ширші регулятивно-контрольні повноваження. Запропоновані авторські визначення понять «державний контроль» і «державний нагляд» за господарською діяльністю у сфері небанківських фінансових послуг.

Підрозділ 1.3 «Роль і значення господарсько-правового контролю на ринках небанківських фінансових послуг» присвячено розкриттю основних завдань господарсько-правового контролю на ринках небанківських фінансових послуг і його значення в системі державного регулювання ринків фінансових послуг.

Обґрунтовано, що господарсько-правовий контроль на ринках небанківських фінансових послуг має подвійну правову природу – публічно-приватну, оскільки впливає як на публічні (державні), так і на приватні інтереси. Публічно-правова природа цього контролю проявляється в участі державних органів у його здійсненні й в тому, що він є формою державного регулювання. Те, що він спрямований на забезпечення прав і задоволення законних інтересів споживачів небанківських фінансових послуг і може здійснюватися в порядку саморегулювання, вказує на його приватноправовий характер.

Розділ другий «Законодавчі основи регулятивного впливу на ринках небанківських фінансових послуг» містить 2 підрозділи, що присвячені історії виникнення й становлення державного регулювання ринків небанківських фінансових послуг в Україні й обґрунтуванню сучасної моделі їх регулювання.

У підрозділі 2.1 *«Історія виникнення та становлення державного регулювання ринку небанківських послуг в Україні»* виокремлено й розглянуто такі етапи генези державного регулювання ринку фінансових послуг за часів незалежності України:

1-й (1991–2000) – формування базових засад створення системи державного регулювання ринку фінансових послуг, запровадження нормативно-правової бази з питань регулювання фінансових послуг в Україні;

2-й (2001–2018) – здійснення контролю за небанківськими фінансовими спеціалізованим органом державної влади – Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (Нацфінпослуг), прийняття більшості спеціалізованих нормативно-правових актів щодо надання фінансових послуг;

3-й (з 2019 р. до 24 лютого 2022 р.) – ліквідація Нацфінпослуг і передача НБУ і НКЦПФР її повноважень;

4-й (з 24 лютого 2022 р. донині) – негативні наслідки масштабного вторгнення росії в Україну у вигляді істотного скорочення активності фінансових установ і зниження обсягів основних фінансових послуг, що зумовило регуляторні послаблення з боку НБУ для сприяння діяльності небанківських фінансових установ.

У підрозділі 2.2 *«Напрями розвитку регулятивного впливу на ринках небанківських фінансових послуг в Україні»* презентована авторська модель регулювання на ринках небанківських фінансових послуг, що передбачає, зокрема, утворення такого державного органу як Національна комісія з контролю на ринках небанківських послуг, якому мають бути передані від НБУ і НКЦПФР повноваження органу ліцензування й функції контролю за діяльністю небанківських фінансових установ, а також обґрунтована доцільність її запровадження та її переваги. Акцентовано на тому, що відповідна модель передбачає доповнення державного регулювання співрегулюванням з боку саморегулювних організацій (далі – СРО) й об'єднань небанківських фінансових установ. Це зумовлюється тим, що функції нагляду за небанківськими фінансовими установами невласиві центральному банку країни, оскільки їх діяльність пов'язана з ризиками, природа яких істотно відрізняється від ризиків у банківській сфері, а також вони мають іншу систему обліку. З огляду на це НБУ не в змозі забезпечити належне регулювання ринків небанківських фінансових послуг

Доведено доцільність застосування саморегулювання і співрегулювання на ринках небанківських фінансових послуг. Авторкою визначено СРО як недержавні організації, діяльність яких спрямована на підтримку інтересів їх членів і

забезпечення належного функціонування ринку небанківських фінансових послуг і фондового ринку України у встановлених законом формах і межах шляхом: а) прийняття внутрішніх нормативних актів, які регламентують порядок здійснення господарської діяльності на ринку небанківських фінансових послуг і фондовому ринку України; б) забезпечення контролю й нагляду за дотриманням учасниками внутрішніх вимог СРО і законодавства; в) застосування заходів впливу й дисциплінарних заходів до членів СРО; г) захисту інтересів членів СРО у відносинах з органами державної влади та клієнтами; д) здійснення підготовки відповідних фахівців.

Розділ третій «Здійснення господарсько-правового контролю на ринках небанківських фінансових послуг» складається з 3-х підрозділів, у яких висвітлено державну й недержавну форми господарсько-правового контролю на ринках небанківських фінансових послуг.

У підрозділі 3.1 «Система органів державної влади, які забезпечують здійснення контролю на ринку фінансових послуг та узгодження їх діяльності» розглянуто органи державної влади, що здійснюють державне регулювання на ринку фінансових послуг України.

Зроблено висновок, що система державного регулювання на ринку фінансових послуг України з огляду на відсутність єдиної узгодженої державної політики щодо регулювання кожного сегмента цього ринку вже давно потребує комплексного реформування. Наголошено, що існуючу нині модель державного регулювання на ринку фінансових послуг України не можна вважати в чистому вигляді інтегрованою, оскільки функції щодо державного регулювання на ринку цінних паперів поділені між НБУ і НКЦПФР. В доповнення пропозиції щодо створення державного органу зі спеціальним статусом – Національної комісії з контролю на ринку небанківських фінансових послуг, обґрунтовано доцільність її підпорядкування Президенту України, встановлення її підзвітності Верховній Раді України, призначення та звільнення її голови і членів за поданням НБУ задля узгодження впливу на фінансові ринки зазначеної комісії та НБУ.

У підрозділі 3.2 «Процес здійснення господарсько-правового контролю на ринках небанківських фінансових послуг» розкрито процедуру здійснення відповідного контролю. Доведено, що недосконалість розподілу повноважень між органами регулювання, відносна слабкість механізму захисту прав інвесторів і недовершене зниження системного ризику на ринках фінансових послуг ставлять під сумнів ефективність співробітництва відповідних регуляторних органів України з провідними міжнародними організаціями, у т.ч. Міжнародною організацією комісій з цінних паперів (IOSCO). Для вирішення цієї проблеми запропоновано прибрати дубляж і чітко розмежувати повноваження державних органів, а також забезпечити координацію їх діяльності.

У роботі доведено, що держава виконує певні завдання щодо ринку небанківських фінансових послуг за допомогою державного контролю, елементами якого є форми (проведення перевірок, аудиту, ревізій, моніторингу) і засоби (ліцензування, реєстрація небанківських фінансових установ, професійних учасників фондового ринку й установ накопичувального пенсійного забезпечення, а також застосування до них відповідних заходів впливу, кожен із яких спрямований на

регулювання окремих складових господарської діяльності на ринку небанківських фінансових послуг та фондовому ринку).

Статус України як кандидата на членство в ЄС відкриває широкі можливості для вітчизняних учасників ринків фінансових послуг, проте й вимагає максимального наближення регулювання ринку фінансових послуг до європейських стандартів. У дисертації детально проаналізовані положення Закону України «Про страхування» від 18 листопада 2021 р., Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» від 14 грудня 2021 р. і Закону України «Про кредитні спілки» від 14 липня 2023 р. на відповідність директивам і регламентам ЄС щодо фінансових послуг.

У підрозділі 3.3 «Розвиток недержавних форм господарсько-правового контролю на ринках небанківських фінансових послуг» розкрито сутність саморегулювання як способу впливу на розвиток ринків небанківських фінансових послуг. Система саморегулювання на ринках небанківських фінансових послуг визначається як ключова ланка між професійними учасниками і державними органами влади. СРО й об'єднання небанківських фінансових установ здійснюють свою діяльність задля контролю за господарською діяльністю відповідних суб'єктів із метою захисту прав і інтересів членів і клієнтів ринків небанківських фінансових послуг.

Наголошено, що роль СРО може бути посилено шляхом прийняття спеціального закону про саморегулювання на ринках небанківських фінансових послуг, який визначав би принципи діяльності СРО, порядок делегування їм повноважень державних органів щодо контролю й нагляду за учасниками ринку. Достатній розвиток СРО та інших об'єднань небанківських фінансових установ дасть поштовх до: 1) конкуренції небанківських фінансових установ з банками і тим самим посилення їх впливу на ринок фінансових послуг у цілому; 2) підвищення рівня обслуговування клієнтів небанківських фінансових послуг; 3) забезпечення належного захисту прав клієнтів небанківських фінансових послуг; 4) доступності фінансових послуг, які надаються небанківськими фінансовими установами малому бізнесу.

Розділ четвертий «Сучасна концепція здійснення господарсько-правового контролю на прикладі добровільного пенсійного забезпечення» охоплює 3 підрозділи, у яких висвітлено сутність господарсько-правового контролю у сфері недержавного пенсійного забезпечення й систему захисту прав його споживачів.

У підрозділі 4.1 «Поняття недержавного пенсійного забезпечення в пенсійній системі України, його елементи» розкрито сутність і зміст недержавного пенсійного забезпечення як одного з видів небанківських фінансових послуг.

Обґрунтовано, що недержавне пенсійне забезпечення є окремою формою інвестиційної діяльності, мета якої полягає у примноженні й збереженні коштів пенсійних накопичень. Виокремлено такі її особливості: а) чітко регламентовані законодавством напрями інвестування пенсійних активів та обмеження інвестиційної діяльності з пенсійними активами; б) суб'єктом недержавного пенсійного забезпечення є НПФ, який виступає інвестором; в) ризиковий характер – вірогідність неотримання пенсійної виплати; г) НПФ як суб'єкт недержавного пенсійного забезпечення обмежений у веденні своєї інвестиційної діяльності – передає всі кошти компанії з управління активами, не маючи можливості самостійно здійснювати інвестування; д) НПФ реалізує дві функції – соціальну й інвестиційну. Констатовано, що недержавне пенсійне забезпечення як елемент накопичувальної системи пенсійного забезпечення виступає засобом добровільного додаткового накопичення

грошових коштів і реалізується певним колом суб'єктів, у тому числі НПФ.

У підрозділі 4.2 «Система засобів господарсько-правового контролю у сфері недержавного пенсійного забезпечення» охарактеризовані засоби відповідного господарсько-правового контролю.

Сформульоване авторське визначення поняття «контроль у сфері недержавного пенсійного забезпечення». Обґрунтовано, що пруденційний нагляд є одним із засобів контролю у сфері недержавного пенсійного забезпечення та розкриті шляхи його здійснення. Встановлено, що обмеженість НПФ в Україні зумовлюється: незначною кількістю надійних фінансових інструментів для НПФ; недостатнім рівнем фінансової обізнаності більшості населення; недовірою населення до фінансових установ; мінімальними доходами для вкладників; неналежною поінформованістю про недержавне пенсійне забезпечення; відсутністю ефективних механізмів виведення з ринків проблемних фінансових установ, які не виконують свої зобов'язання перед учасниками недержавного пенсійного забезпечення і створюють системні ризики.

Доведено, що здійснення господарсько-правового контролю у сфері недержавного пенсійного забезпечення має відбуватися із дотриманням принципу справедливості, який незмінно відображатиме основні закономірності розвитку недержавного пенсійного забезпечення. Окрім справедливості, в основу такого контролю має бути покладений принцип суспільної довіри до НПФ.

У підрозділі 4.3 «Застосування існуючих засобів захисту прав і інтересів споживачів недержавного пенсійного забезпечення» визначені та розкриті засоби захисту прав інвесторів у сфері недержавного пенсійного забезпечення. Детально обґрунтовано необхідність створення інституції омбудсмена на ринку небанківських фінансових послуг для вирішення конфліктів між небанківськими фінансовими установами й споживачами їх послуг.

ВИСНОВКИ

У результаті дослідження господарсько-правового контролю на ринках небанківських фінансових послуг виявлено теоретичні й практичні проблеми його регулювання та здійснення, отримано наукові висновки, що сприятимуть розв'язанню важливої теоретичної та прикладної проблеми удосконалення правового регулювання відносин на ринках небанківських фінансових послуг. За результатами дисертаційного дослідження сформульовано ряд узагальнених висновків і положень.

1. Повноцінний розвиток ринків небанківських фінансових послуг вимагає вжиття заходів, націлених на формування культури справедливої поведінки небанківських фінансових установ, клієнтів фінансових послуг і органів державної влади. З огляду на це основою розвитку відповідних ринків має стати принцип справедливості, що є ідеєю, згідно з якою господарсько-правове регулювання забезпечує баланс приватних і публічних інтересів, можливість реалізації прав і виконання обов'язків учасників ринків відповідно до їх волевиявлення, врахування особливостей кожної конкретної ситуації.

2. Основними проблемами на ринках небанківських фінансових послуг України слід визнати: а) масовий вихід з України великих європейських компаній; б) суттєве зменшення обсягу торгів на вітчизняних біржах; в) низький рівень активів

системи пенсійного забезпечення; г) недостатній рівень або повна відсутність системи захисту інтересів клієнтів ринків фінансових послуг; д) відсутність належної інфраструктури фондового ринку; е) колізії в оподаткуванні інвестиційних доходів; є) неефективний нагляд з боку державних регуляторів за небанківськими фінансовими установами; ж) обмеженість впливу регуляторів на учасників ринку небанківських фінансових послуг; з) відсутність дієвих інструментів виведення з ринку проблемних фінансових установ.

3. Основними ознаками державного регулювання на ринку небанківських фінансових послуг є: 1) наявність певної системи, яка складається із форм, методів, засобів; 2) здійснюється відповідними державними органами; 3) реалізується за допомогою принципів господарського правопорядку; 4) метою є задоволення соціально-економічних потреб споживачів небанківських фінансових послуг і реалізація господарської діяльності учасників ринку; 5) те, що воно є складовою господарсько-правового регулювання на ринку небанківських фінансових послуг.

4. Об'єктами господарсько-правового контролю з боку НБУ і НКЦПФР на ринку небанківських фінансових послуг є: 1) достовірність інформації, що надається учасниками ринку небанківських фінансових послуг; 2) дотримання умов провадження діяльності з надання небанківських фінансових послуг; 3) платоспроможність небанківських фінансових установ; 4) додержання надавачами небанківських фінансових послуг законодавства про захист прав споживачів фінансових послуг.

5. В Україні запроваджується консолідована модель державного регулювання на ринку фінансових послуг, перевагами якої слід визнати: 1) уніфіковані підходи до різних типів фінансових установ; 2) можливість уникнення конфлікту інтересів між органами державної влади і самими фінансовими установами; 3) ефективний контроль і нагляд.

6. Сучасна система контролю на ринках небанківських фінансових послуг в Україні повинна бути спрямована на спрощення транскордонних фінансових операцій і розширення переліку доступних фінансових послуг. З огляду на це в Україні слід впровадити План дій з протидії розмиванню оподаткованої бази та виведенню прибутку за кордон (BEPS), виконання якого сприятиме вирішенню проблем, які виникають унаслідок невідповідності наявних принципів національного й міжнародного оподаткування глобальному характеру сучасних моделей торгівлі та бізнесу.

7. Прийняття 14 грудня 2021 р. Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» суттєво вплинуло на регулювання ринку небанківських фінансових послуг. Його основними новаціями стало: 1) встановлення пропорційних вимог до мінімального розміру капіталу фінансових установ залежно від виду послуг, які вони надають; 2) запровадження ризик-орієнтованого підходу до регулювання фінансових установ; 3) спрощення процедури доступу фінансових компаній на ринок фінансових послуг шляхом зменшення вимог щодо легалізації таких компаній; 4) розширення переліку фінансових послуг, що можуть надавати фінансові установи; 5) надання фінансовим установам можливості передавати іншим особам певні свої функції, зокрема, здійснення внутрішнього аудиту, управління ризиками, комплаєнс; б) запобігання правопорушенням шляхом застосування НБУ до суб'єктів

господарювання на ринках небанківських фінансових послуг відповідних заходів раннього втручання.

8. Після повномасштабного вторгнення росії в Україну діяльність НБУ здебільшого спрямована на дерегуляцію ринку небанківських фінансових послуг. З огляду на те, що в період післявоєнного відновлення ринки небанківських фінансових послуг потребуватимуть додаткової державної підтримки, для підвищення інвестиційної привабливості українських ринків небанківських фінансових послуг запропоновано спростити процедуру входу на них іноземних інвесторів шляхом скорочення процедури створення ними фінансових установ та зменшення вимог до початку їх діяльності.

9. Зважаючи на те, що саморегулювання на ринках небанківських фінансових послуг в Україні здійснюється відповідно до т. зв. делегованої моделі саморегулювання європейського типу, що передбачає передання державними органами частини регулятивних функцій СРО, для посилення їх ролі слід прийняти спеціальний закон про саморегулювання на ринку фінансових послуг, в якому закріпити принципи їх діяльності та порядок делегування їм відповідних повноважень.

10. НКЦПФР робить значні кроки щодо удосконалення законодавства на ринку цінних паперів й адаптації його до міжнародних стандартів. Проте недосконалість розподілу повноважень між органами регулювання, відносно слабкий механізм захисту прав інвесторів і недовершене зниження системного ризику на ринках небанківських фінансових послуг ставлять під сумнів співробітництво державних органів на ринку цінних паперів із такими міжнародними організаціями, як IOSCO. Для вирішення цієї проблеми законодавець повинен виключити із законодавства норми, що дублюють повноваження державних органів, розмежувати їх щодо одних і тих же об'єктів, а також передбачити координацію діяльності кожного органу в своєму секторі регулювання.

11. Правовідносини у сфері недержавного пенсійного забезпечення охоплюють відносини, що виникають при створенні недержавних НПФ, здійсненні ними діяльності щодо недержавного пенсійного забезпечення, пенсійного страхування, а також відносини, які виникають у процесі проведення контролю за діяльністю суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення. Основним суб'єктом таких відносин виступають НПФ, які, крім пенсійного забезпечення населення, виконують роль інвестора, залучаючи в економіку держави довгострокові фінансові ресурси.

12. Поліпшення загальних показників діяльності НПФ в Україні може бути забезпечено шляхом: а) удосконалення системи контролю НПФ через розробку нормативно-правових актів з урахуванням положень Директиви (ЄС) 2016/2341 Європейського Парламенту та Ради від 14 грудня 2016 р. щодо діяльності та нагляду за інституціями недержавного пенсійного забезпечення; б) створення установи за прикладом Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, яка гарантувала б вклади у НПФ, забезпечувала б вихід неплатоспроможних учасників ринку й ліквідацію відповідних фондів; в) мінімізації та нейтралізації ризиків у сфері недержавного пенсійного забезпечення шляхом здійснення нагляду за учасниками НПЗ.

13. Завданнями пруденційного нагляду у сфері недержавного пенсійного забезпечення є: а) збереження вартості пенсійних активів; б) зниження інвестиційних ризиків для учасників; в) досягнення стабільності функціонування ринку недержавного пенсійного забезпечення. Такі завдання виконуються шляхом

встановлення певних вимог щодо: а) ліквідності інвестиційних активів; б) визначення показників, які характеризують результати інвестиційної діяльності й збереження реальної вартості пенсійних активів; в) обрання об'єктів інвестування активів; г) розкриття інформації радами НПФ про результати інвестиційної діяльності, пенсійні активи, ризики, що є характерними для таких активів; д) отримання інформації про систему управління ризиками і про ризики, пов'язані з інвестуванням пенсійних активів; е) визначення НПФ із найбільшими ризиками; є) капіталу суб'єктів, які обслуговують недержавні пенсійні фонди (компанія з управління активами, зберігачі, адміністратор НПФ), ж) внутрішніх процедур компаній; з) наявності системи управління ризиками та внутрішнього аудиту.

14. Шляхом імплементації норм Директиви Європейського Парламенту і Ради ЄС від 13 липня 2009 р. № 2009/65/ЄС про координацію законодавчих, підзаконних і адміністративних положень щодо підприємств колективного інвестування в цінні папери, що обертаються, доречним є запозичення норми про обов'язкові для оприлюднення документи під назвою «Key Investor Information Document (KIID)», в яких відображена ключова інформація для інвесторів про відповідну установу та її діяльність. Така інформація має містити відомості про такі істотні аспекти діяльності установи: а) характеристика установи; б) короткий опис інвестиційних цілей та інвестиційної політики; в) результати попередньої діяльності і, за необхідності, варіанти розвитку продуктивності; г) витрати і супутні платежі; д) ймовірні ризики і потенційна прибутковість інвестицій. Відповідні документи мають бути викладені лаконічно в зрозумілій для інвесторів формі без посилань на інші документи й надаватися інвесторам завчасно (до підписання договору).

15. Суб'єкти господарювання, які надають небанківські фінансові послуги, зобов'язані розробити «публічну пропозицію» у вигляді Правил, які повинні містити інформацію про: 1) фінансові послуги, які вони надають, із зазначенням їх вартості для клієнта, якщо інше не передбачено спеціальними нормативно-правовими актами; 2) умови надання додаткових фінансових послуг та їх вартість; 3) порядок сплати податків і зборів за рахунок інвестора-фізичної особи в результаті отримання фінансової послуги; 4) правові наслідки і порядок здійснення розрахунків у зв'язку з достроковим припиненням надання фінансової послуги; 5) механізм захисту небанківською фінансовою установою прав клієнтів і порядок вирішення спорів у процесі надання фінансової послуги; 6) розмір винагороди професійного учасника на ринку небанківських фінансових послуг.

16. Для забезпечення надійного захисту клієнтів небанківських фінансових послуг необхідно запровадити компенсаційні схеми у вигляді: а) державного фонду гарантування інвестицій, що поєднував би в собі декілька субкомпенсаційних схем (фондів) у сфері страхування, інвестування, цінних паперів і недержавного пенсійного забезпечення. На такий фонд має бути покладено обов'язок виплачувати кошти клієнтам тих небанківських фінансових установ, які не в змозі виконати своїх зобов'язань у зв'язку з припиненням їх діяльності чи неплатоспроможністю. Участь небанківських фінансових установ у такому державному фонді має бути обов'язковою; б) солідарного гарантійного фонду – заснованого на добровільній участі учасників відповідного ринку фонду у формі юридичної особи, яка несе б солідарні зобов'язання перед клієнтами щодо виплати їм коштів в разі ліквідації або дефолту фінансових установ, які є її учасниками.

17. Запропоновано внести такі зміни до Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії»:

а) викласти пункт 47 частини першої статті 1 у такій редакції: «*Регулятор – Національний банк України або Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, Національна комісія з контролю на ринку небанківських фінансових послуг згідно з розподілом повноважень, визначеним цим Законом*»;

б) доповнити частину першу статті 5 підпунктом 16 у такій редакції: «16) *створення і впровадження компенсаційних схем у вигляді державного фонду гарантування інвестицій і солідарного гарантійного фонду*»;

в) доповнити частину другу статті 7 пунктом 6 в такій редакції: «6) *інформацію про правові наслідки та порядок здійснення розрахунків з клієнтами внаслідок дострокового припинення надання фінансових послуг*».

18. Запропоновано внести зміни до Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення», доповнивши частину 1 статті 4 абзацом 16 у такій редакції: «*Недержавне пенсійне забезпечення здійснюється на принципах захисту прав фізичних осіб шляхом створення Фонду гарантування вкладів фізичних осіб у недержавні пенсійні фонди*».

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових виданнях, включених до Переліку наукових фахових видань України

категорії «А» (проіндексовані у базі даних Scopus)

1. Yazliuk B., Hulei A., Brukhanskyi R., Shovkopliias H., Shvydka T. Basic principles of financial markets regulation and legal aspects of the legislative requirements. *Investment Management and Financial Innovations*, Volume 15, Issue 1, 2018. P. 337–349. DOI: [https://doi.org/10.21511/imfi.15\(1\).2018.28](https://doi.org/10.21511/imfi.15(1).2018.28).

2. Shovkopliias H., Dmytryk O., Mazur T. Protecting the rights and interests of consumers of non-banking financial services: is an alternative court possible? *Access to Justice in Eastern Europe*. 2022. № 3 (15). P. 239–248. DOI: <https://doi.org/10.33327/AJEE-18-5.2-n000328>.

3. Shovkopliias H., Shvydka T., Davydiuk O., Klierini H., Sharenko M. Development of directions for modernizing means of technology transfer financing at the account of thenon-banking financial market under martial law. The example of Ukraine. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*. 2022. Vol. 5. 13 (119). P. 52–59. DOI: <https://doi.org/10.15587/1729-4061.2022.265789>.

4. Davydiuk O., Duiunova T., Shovkopliias H., Sivash O., Hlushchenko S., Lisohorova K., Maryniv I. Direction for improving the international legal regulation of the support program for the transfer of innovations and technologies «Horizon Europe». *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*. 2023. Vol. 2. 13 (122). P. 85–91. DOI: <https://doi.org/10.15587/1729-4061.2023.276747>.

5. Davydiuk O., Shvydka T., Shovkopliias H., Senyk Y., Toporkova M. Directions for improving the system of guarantees for participants in technology transfer. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*. 2023. Vol. 4. 13 (122). P. 16–25. DOI: <https://doi.org/10.15587/1729-4061.2023.285968>.

категорії «Б»

6. Шовкопляс Г. М. Створення в Україні інституту фінансового омбудсмена як одного з головних механізмів захисту прав інвесторів-споживачів. *Підприємництво, господарство і право*. 2012. №3. С. 88–90.
7. Шовкопляс Г. М. Сучасні теоретичні аспекти державного регулювання ринку фінансових послуг в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2012. № 11. С. 93–96.
8. Шовкопляс Г. М. Контроль як форма державного регулювання ринку фінансових послуг в Україні. *Проблеми законності*. 2013. № 123. С. 126–136.
9. Шовкопляс Г. М. Господарсько-правове регулювання пруденційного нагляду. *Підприємництво, господарство і право*. 2014. № 1. С. 29–33.
10. Шовкопляс Г. М. Засади поділу ринку фінансових послуг залежно від системи органів регулювання в Україні та країнах ЄС. *Право та інновації*. 2014. № 3. С. 105–112.
11. Шовкопляс Г. М. Проблеми спільного інвестування на ринку інвестиційних послуг і шляхи їх вирішення з урахуванням права європейського союзу. *Право і суспільство*. 2015. № 3. С. 61–68.
12. Шовкопляс Г. М. Аналіз європейських гарантійно-компенсаційних механізмів захисту прав інвесторів на ринках фінансових послуг та впровадження таких механізмів в Україні. *Право та інновації*. 2015. № 3. С. 22–26.
13. Шовкопляс Г. М. Щодо визначення ліцензійних умов провадження професійної діяльності на фондовому ринку. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 10. С. 47–51.
14. Шовкопляс Г. М. Запровадження міжнародних стандартів регулювання ринків фінансових послуг в Україні: правовий аспект. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 12. С. 107–111.
15. Шовкопляс Г. М. Реалізація принципів регулювання ринку цінних паперів Міжнародної організації комісій з цінних паперів (IOSCO) та запровадження таких принципів в Україні. *Теорія і практика правознавства*. 2017. Вип. 2 (12). URL : <http://tlaw.nlu.edu.ua/issue/view/7110>.
16. Шовкопляс Г. М. Регулювання ринків фінансових послуг в Україні та результативність контролю за ними. *Право та інновації*. 2019. № 1. С. 7–11. DOI: <https://doi.org/10.31359/2311-4894-2019-25-1-7>.
17. Шовкопляс Г.М. Проект білої книги як концептуальне бачення НБУ щодо основних принципів нового регулювання небанківського ринку фінансових послуг. *Право і суспільство*. 2019. № 5. С. 138–143. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736-2019-5-1-22>.
18. Шовкопляс Г.М. Специфіка контролю на ринку фінансових послуг залежно від виду небанківських фінансових установ: досвід Європейського Союзу. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2020. Т. 26. С. 156–162.
19. Шовкопляс Г.М. Інвестування через недержавні пенсійні фонди як окрема форма інвестиційної діяльності в Україні. *Публічне право*. 2020. № 3. С. 140–146. DOI: <https://doi.org/10.32782/2306-9082/2020-39-15>.
20. Шовкопляс Г.М. Суб'єкти правовідносин у системі недержавного пенсійного забезпечення: поняття, ознаки, види. *Право та інновації*. 2021. № 1.

C. 35–40. DOI: [https://doi.org/10.37772/2518-1718-2021-1\(33\)-5](https://doi.org/10.37772/2518-1718-2021-1(33)-5).

21. Шовкопляс Г.М. Історія виникнення та становлення державного регулювання ринку небанківських фінансових послуг. *Проблеми законності*. 2022. № 156. С. 40–51. DOI: 10.21564/2414-990X156.251398.

22. Бакалінська О. О., Шовкопляс Г. М. Створення та правовий статус спеціально уповноваженого органу на ринку небанківських фінансових послуг. *Проблеми законності*. 2024. № 164. С. 106–109. DOI: <https://doi.org/10.21564/2414-990X.164.301104>.

Статті у наукових закордонних періодичних виданнях

23. Shovkopliias A. Economic and legal regulations on the market of financial services of Ukraine. *Baltic journal of law*. 2018. Issue 3. P. 43–51.

24. Шовкопляс Г. М. Сучасні тенденції розвитку недержавного регулювання на ринках небанківських фінансових послуг України. *Jurnalul juridic national: teorie si practica*. 2021. № 2 (48) С. 50–56.

Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

- публікації, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації

25. Шовкопляс Г. М. Взаємодія між органами державної влади та саморегулюючими організаціями щодо здійснення державного регулювання на ринку фінансових послуг. *Правові проблеми взаємодії держави і бізнесу: матеріали III Всеукр. наук.-практ. інтер.-конф. (м. Луганськ, 26–30 листопада 2012 р.)*. Луганськ: СНУ ім. Даля, 2012. С. 54–57.

26. Шовкопляс Г. М. Пруденційний нагляд як складова частина загальної системи нагляду на ринку фінансових послуг. *Юридична осінь 2013 р.: матеріали Міжн. наук. конф. молодих учених та здобувачів (м. Харків, 14 листопада 2013 р.)*. Харків: Нац. ун-т юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2013. С. 6–9.

27. Шовкопляс Г. М. Удосконалення засобів захисту прав споживачів фінансових послуг при адаптації законодавства України до права ЄС. *Права та свободи людини і громадянина: механізм їх реалізації та захисту різними галузями права: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Братислава (Словацька Республіка), 19–20 вересня 2014 р.)*. Братислава, 2014. С. 291–294.

28. Шовкопляс Г. М. Створення в Україні фонду гарантування інвестицій як спеціального механізму захисту прав інвесторів небанківських фінансових послуг. *Міжнародне та національне законодавство: способи удосконалення: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 3–4 квітня 2015 р.)*. Дніпропетровськ: Дніпр. гуманіт. ун-т., 2015. С. 107–109.

29. Шовкопляс Г. М., Глібко С. В. Компенсаційні схеми захисту прав інвесторів у ЄС та їх впровадження в Україні. *Адаптація до права ЄС правового регулювання економіки України в сучасних умовах: зб. наук. пр. круглого столу (м. Харків, 26 травня 2015 р.)* Харків: НДІ ПЗІР, 2015. С. 138–146.

30. Шовкопляс Г. М. Впровадження механізмів захисту прав інвесторів на ринках фінансових послуг України. *Правове забезпечення розвитку інноваційної системи в умовах глобалізації: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 11 грудня 2015 р.)*. Харків, 2015. С. 269–272.

31. Шовкопляс Г. М. Щодо прозорості та доступності інформації на ринках фінансових послуг. *Правові питання трансформації інформаційного суспільства в суспільство знань, як основи інноваційного розвитку України*: зб. наук. пр. круглого столу (м. Київ, 27 квітня 2016 р.). Київ: НДІП НФПрН України, 2016. С. 147–150.

32. Shovkoplias H. To determine licensing conditions to raise funds investors for a property management real estate. *Правове забезпечення розвитку національних інноваційних систем в умовах глобалізації*: матеріали II Міжнар. наук.-практ. інтерн.-конф. (м. Харків, 14 листопада 2016 р.). Харків, 2016. С. 58–61.

33. Шовкопляс Г. М. Законодавчі засади щодо компетенції Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку в системі господарського законодавства. *25 років господарській юрисдикції в Україні: досвід та перспективи*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 20 травня 2016 р.). Харків, 2016. С. 188–190.

34. Шовкопляс Г. М. Функції органів контролю на ринках фінансових послуг України. *Шляхи вдосконалення нормативно-правової бази України як основи сталого розвитку суспільства*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 1–2 вересня 2017 р.). Харків, Східноукр. наук. юрид. організація, 2017. С. 33–38.

35. Шовкопляс Г. М. Державне регулювання ринків фінансових послуг України відповідно до стандартів ЄС. *Децентралізація публічного адміністрування в умовах інтеграції України до Європейської спільноти: проблеми та перспективи*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Сєверодонецьк, 6-7 жовтня 2017 р.). Сєверодонецьк: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2017. С. 62-65.

36. Шовкопляс Г. М. Господарсько-правове регулювання контролю на ринках фінансових послуг України. *Економіко-правові проблеми розвитку та сприяння господарській діяльності в сучасних умовах*: зб. наук. пр. круглого столу (25 травня 2018 м. Харків). Харків: НДІ ПЗІР, 2018. С. 154–159.

37. Шовкопляс Г. М. Повноваження Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку України щодо встановлення ліцензійних умов провадження професійної діяльності на фондовому ринку. *Сучасні проблеми розвитку права та економіки в інноваційному суспільстві*: зб. наук. пр. за матеріалами Інтернет-конф. (м. Харків, 26 лютого 2019 р.). Харків, 2019. С. 138–142.

38. Шовкопляс Г. М., Демчук А. І. Реформування небанківського фінансового сектору України: проблеми і перспективи. *Завдання господарсько-правової політики держави в умовах четвертої промислової революції*: зб. наук. пр. круглого столу (м. Харків, 20 березня 2019р.). Харків: НЮУ імені Ярослава Мудрого, 2019. С. 105–108.

39. Шовкопляс Г. М., Шевченко О. О. Проблеми і перспективи розвитку страхового ринку України. *Регіональні інноваційні ініціативи: завдання та шляхи вирішення*: зб. наук. пр. круглого столу (м. Харків, 5 квітня 2019 р.). Харків: НДІ ПЗІР НАПрН України, 2019. С. 130–136.

40. Шовкопляс Г. М., Бас К. В. Здійснення макропруденційної фінансової політики за небанківськими фінансовими установами. *Сучасні проблеми розвитку права та економіки в інноваційному суспільстві*: матеріали II Інтернет-конф. (м. Харків, 29 листопада 2019 р.). Харків, 2019. С. 108–112.

41. Шовкопляс Г. М., Кравцова Є. О. Ризик-орієнтований пруденційний нагляд за кредитними спілками та іншими кредитними установами. *Теоретичні та практичні проблеми земельної реформи в Україні*: зб. наук. пр. круглого столу (м.

Харків, 15 листопада 2019 р.). Харків: НДІ ПЗІР НАПрН України, 2019. С.170–173.

42. Шовкопляс Г.М. Трансформація державного регулювання і нагляду за ринком фінансових послуг в Україні. *Сучасні проблеми розвитку права та економіки в інноваційному суспільстві*: зб. наук. пр. за матеріалами II Інтернет-конф. (м. Харків, 29 листопада 2019 р.). Харків: НДІ ПЗІР НАПрН України, 2019. С.180–187.

43. Шовкопляс Г. М. Європейський досвід та рекомендації щодо регулювання ринків фінансових послуг. *Сучасні проблеми розвитку права та економіки в інноваційному суспільстві*: зб. наук. пр. за матеріалами Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 20 березня 2020 р.). Велико Тирново – Харків, 2020. С. 215–219.

44. Шовкопляс Г. М. Недержавне пенсійне забезпечення як складова частина пенсійної системи України. *Взаємодія норм міжнародного і наукового права крізь призму процесів глобалізації та інтеграції*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Сєверодонецьк 23 жовтня 2020 р.). Сєверодонецьк, 2020. С. 37–41.

45. Шовкопляс Г. М. Недержавний пенсійний фонд як суб'єкт інвестиційних правовідносин. *Сучасні проблеми права та інноваційної економіки*: зб. наук. пр. за матеріалами Інтернет-конф. (Харків, 26 березня 2021 р.). Харків: НДІ ПЗІР НАПрН України, 2021. С. 223–229.

46. Шовкопляс Г. М. Недержавне регулювання на ринках небанківських фінансових послуг. *Розвиток державності та права в Україні: реалії та перспективи*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 17–18 вересня 2021 р.). Львів: Західноукр. організація «Центр правнич. ініціатив», 2021. С. 73–77.

47. Шовкопляс Г. М. Роль об'єднань страховиків на ринках небанківських фінансових послуг України. *Modern scientific research: achievements, innovations and development prospects: proceedings of IV international scientific and practical conference (September 25–27, 2021) MDPC. Berlin, 2021. P. 298–303.*

48. Шовкопляс Г. М. Історія виникнення та становлення державного регулювання ринку небанківських фінансових послуг. *Актуальні питання та проблеми правового регулювання суспільних відносин*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (4–5 березня 2022 р., місто Дніпро). Дніпро, 2022. С. 19–24.

49. Шовкопляс Г. М. Існуючі засоби захисту прав і інтересів клієнтів небанківських фінансових послуг. *Global Society in Formation of New Security System and World Order*: матеріали II Міжнар. наук.-практ. інтерн.-конф. (27–28 липня 2023 р., місто Дніпро). Дніпро, 2023. С. 451–453.

50. Шовкопляс Г. М. Омбудсмен на ринку небанківських фінансових послуг як засіб захисту прав споживачів на ринку. *Integration of Education, Science and Business in Modern Environment: Summer Debates*: матеріали V Міжнар. наук.-практ. інтер.-конф. (3–4 серпня 2023 р., місто Дніпро). Дніпро, 2023. С. 551–553.

51. Шовкопляс Г. М. Засоби захисту прав споживачів у сфері недержавного пенсійного забезпечення. *Наукові підсумки 2023 року*: зб. наук. пр. за матеріалами XII Наук. конф. (20 грудня 2023 р., місто Харків). Харків, 2023. С. 51–52.

- енциклопедична література:

52. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 15 : Господарське право / редкол.: В. А. Устименко (голова) та ін. ; Нац. акад. прав. наук України ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2019. 784 с. (внесок авторки полягає у визначенні термінів:

договір підряду на капітальне будівництво (с. 217–218); пруденційний нагляд (с. 595); сертифікат фонду операцій з нерухомістю (с. 620–622); фонд операцій з нерухомістю (с. 728–729); фонд фінансування будівництва (с. 729–730)).

АНОТАЦІЯ

Шовкопляс Г. М. Господарсько-правовий контроль на ринках небанківських фінансових послуг. – *Рукопис.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.04 – господарське право; господарсько-процесуальне право. – Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України, Київ, 2024.

Дисертація присвячена дослідженню проблеми господарсько-правового контролю на ринках небанківських фінансових послуг. У роботі висвітлено складну й багатоаспектну сутність господарсько-правового контролю, з'ясовано зміст і роль такого контролю на ринках небанківських фінансових послуг, детально вивчено систему органів державної влади, які забезпечують здійснення контролю на ринку фінансових послуг та узгодження їх діяльності. Розкрито сутність і розвиток недержавних форм господарсько-правового контролю на ринках небанківських фінансових послуг. Детально розглянуто проблеми здійснення господарсько-правового контролю на ринку добровільного пенсійного забезпечення й визначено систему його засобів. За результатами дослідження надано пропозиції та рекомендації стосовно внесення змін до деяких законодавчих актів України і вирішення окремих проблем практичного характеру.

Ключові слова: господарсько-правовий контроль, ринок фінансових послуг, ринок небанківських фінансових послуг, державне регулювання, недержавне пенсійне забезпечення, державний контроль, державний нагляд, саморегулівні організації, фінансові установи, небанківські фінансові установи, Національний банк України, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку.

SUMMARY

Shovkopljas H.M. Economic and legal control in the markets of non-banking financial services. – *Manuscript.*

Dissertation for obtaining the scientific degree of Doctor of Legal Sciences, speciality 12.00.04 – economic law; economic and procedural law. – Academician F. H. Burchak Scientific Research Institute of Private Law and Entrepreneurship of National Academy of Law Sciences of Ukraine of Ukraine, Kyiv, 2024.

The dissertation research – a qualifying scientific work in which, for the first time in the Ukrainian doctrine of economic law, the issues of economic and legal control in the markets of non-banking financial services and its structural elements were investigated. The work highlighted the complex and multifaceted essence of the concept of economic and legal control, the content and role of such control in the markets of non-banking financial services were clarified, the system of state authorities that ensure the implementation of control in the market of financial services and coordination of their activities were studied

in detail. The author also substantiated the difference between the concepts of "state control and supervision of economic activity in the field of financial services", which were sometimes used as synonyms in legislation. It was established that "state control over economic activity in the field of financial services" was the activity of state authorities and their territorial bodies with the aim of ensuring the correct and effective use by economic entities of the powers granted to them within clearly defined limits and in accordance with the norms of current legislation in the form audits, inspections, audits and financial monitoring using such means as registration, licensing and supervision, as well as the application of appropriate influence measures; "state supervision of economic activity in the field of financial services" was a system of measures carried out by state authorities to check compliance by economic entities with the criteria and standards established by law: a) liquidity, capital, solvency; b) profitability; c) quality of assets and risk of operations.

The dissertation offered the author's understanding of economic and legal control in the markets of non-banking financial services as a set of relations that arose between subjects of organizational and economic powers (in particular, competent bodies of state regulation of economic activity, self-regulatory organizations) and economic subjects in the process of carrying out activities on market of non-banking financial services regarding the provision of correct and effective use by business entities of the powers granted to them within clearly defined limits and in accordance with the norms of current legislation. This was a relationship of equal subordination of control bodies with economic entities to the public economic order, and only partially, in terms of monitoring compliance with the law - the use of authority. The author also defined the institutional and legal system of state control in the market of non-banking financial services, which consists of: the National Bank of Ukraine (NBU), the National Securities and Stock Market Commission (NSSMC) and a specially authorized body (the National Commission for Control of Non-Banking Financial Services in the Market), which had a defined scope of powers and was in close cooperation with the National Bank of Ukraine and the NSSMC. Such a body developed regulatory acts on establishing mandatory criteria and standards for capital adequacy, solvency, liquidity, profitability, asset quality and risk of operations, as well as licensing conditions for non-banking financial services. And also, established criteria for classifying non-banking financial institutions as the riskiest and made decisions on the liquidation of non-banking financial institutions, which the NBU was to be notified.

The essence and development of non-state forms of economic and legal control in the markets of non-banking financial services were studied. The concept of implementation of economic and legal control on the example of voluntary pension provision were defined. The system of means of economic and legal control in the field of non-state pension provision were substantiated. The application of existing means of protecting the rights and interests of consumers of non-state pension provision were proposed. The concept of «control in the field of non-state pension provision» was defined in the work as a system of means used by relevant state authorities and other participants of non-state pension provision in order to protect the public's funds, preserve the stability and predictability of accumulated funds in conditions of an unstable economic situation, and prevent the insolvency of the Non-state Pension Funds (NPF) and persons who ensured the operation of such pension funds by assessing risks, identifying increased risks in the economic activity of these organizations and establishing quantitative restrictions on the activities of business entities in the field of non-state pension provision. The author also substantiated that in

order to ensure social security in terms of obtaining a stable income by participants who reached retirement age by accumulating resources on a voluntary basis in individual pension accounts opened in the NPF, it was necessary to ensure: 1) reliable and economically efficient in the long term non-state pension funds (according to account of stabilization of the socio-economic situation in the state, stabilization of credit and monetary policy, development of the stock market); 2) regular control by state bodies over the functioning of the NPF; 3) relevant economic standards to which the activity of the NPF must comply; 4) responsibility of the NPF for its obligations.

The work revealed a system for resolving conflicts and disputes between non-banking financial institutions and their consumers in the form of an ombudsman in the market of non-banking financial services, which was, in a way, a mediator between business entities and consumers. It was created to protect the rights of consumers by considering complaints about possible violations of their legitimate interests as a result of the actions or inaction of non-bank financial services. The ombudsman in the market of non-banking financial services was an independent consultative and advisory body of a specially authorized body (the National Commission for Control of Non-Banking Financial Services in the Market), whose members must be elected from the representatives of the relevant commission. Based on the results of the study, suggestions and recommendations were made regarding the introduction of changes to the legislative acts of Ukraine, as well as practical solutions to some problems.

Keywords: economic and legal control, financial services market, non-bank financial services market, state regulation, non-state pension provision, state control, state supervision, self-regulatory organizations, financial institutions, non-bank financial institutions, National Bank of Ukraine, National Securities and Stock Market Commission.